

ПРАВОВА ОСВІТА

DOI: 10.18372/2307-9061.64.16892

УДК 340:378.1(045)

І. Г. Богатюк,

директор юридичної консультації «Юридична клініка»

ДІЯЛЬНІСТЬ ЮРИДИЧНИХ КЛІНІК В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Національний авіаційний університет
проспект Любомира Гузара, 1, 03680, Київ, Україна
E-mail: iryna.bohatiuk@npp.nau.edu.ua

Мета: дослідити особливості діяльності юридичних клінік в умовах воєнного стану. **Методи дослідження:** пізнавально-аналітичний, порівняльно-правовий аналіз, об'єктивної істини та ін. Дані методи дають можливість прослідкувати динаміку створення юридичних клінік, їх види, специфіку діяльності на сучасному етапі під час дії воєнного стану. **Результати:** проаналізовані особливості становлення юридичних клінік у світі та Україні, виокремлена діяльність Юридичної консультації «Юридична клініка» Національного авіаційного університету (НАУ) в системі клінічної діяльності, підкреслена важливість медіаційної та інформаційно-культурної діяльності юридичної клініки за участі студентів та викладачів-консультантів, зосереджена увага на значенні клінічної освіти для становлення майбутніх фахівців у сфері права. **Обговорення:** відзначено, що в Україні є велика кількість внутрішньо переміщених осіб унаслідок військового вторгнення, які потребують юридичної допомоги в питанні отримання статусу ВПО, фіксування завданих збитків внаслідок втрати майна, надання допомоги людям з обмеженими можливостями, пенсіонерам, іншим вразливим категоріям громадян України. Особливої уваги заслуговують питання та роз'яснення щодо перетину державного кордону в умовах дії воєнного стану та перебування в країнах ЄС на умовах біженства чи тимчасового статусу.

Автор відзначила, що існує гостра потреба у роз'ясненнях щодо укладення, зміни та розірвання трудового договору в умовах воєнного стану. Відповідно, юридичні клініки, які надають правову допомогу в період військових викликів щодо вказаних категорій осіб, здійснюють надзвичайно важливу роботу для людей, держави і суспільства.

Ключові слова: юридична клініка; Асоціація юридичних клінік України; Національні Олімпіади з консультування клієнтів; юридична консультація «Юридична клініка» НАУ; студентська юридична клініка; професійна юридична клініка; універсальна юридична клініка.

Постановка проблеми та її актуальність. 24 лютого 2022 року назавжди змінило життя багатьох людей як в Україні, так і в усьому світі. Після повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну питання правового захисту населення набуло особливої ваги. І звичайно ж значно зросла потреба в безоплатній правовій допомозі. Юридичні клініки, які в своїй діяльності керуються принципами поваги до права, справедливості, людської гідності; спрямованості на захист прав і свобод людини; гу-

манізму; верховенства права; законності; об'єктивності; безоплатності надання правової допомоги; конфіденційності; компетентності та добросовісності, вимушені були переформатувати свою роботу в умовах воєнного стану. Всі їх зусилля спрямовані сьогодні на охоплення якомога більшої кількості людей, які потребують правової допомоги. Зараз юридичні клініки повинні, в повному розумінні цього поняття, лікувати наших громадян, які опинилися у скрутних умовах, зазнали значних матеріальних та

моральних збитків, втратили рідних та близьких людей. У результаті воєнних дій тільки кількість внутрішньо переміщених осіб у травні становила більше 8 мільйонів і має тенденцію до збільшення [1]. Відповідно, така велика кількість переміщених людей потребує допомоги у юридичному супроводі щодо отримання статусу, відповідної допомоги як від держави, так і від міжнародних організацій, щодо фіксування завданих збитків внаслідок втрати майна тощо. До такої допомоги активно долучилися університетські юридичні клініки.

Серед сучасних викликів юридичної клінічної діяльності слід виокремити, що особливого юридичного супроводу потребують люди з обмеженими можливостями, пенсіонери, інші вразливі категорії громадян України, які стали вимушеними переселенцями. Особливої уваги заслуговують питання та роз'яснення щодо перетину державного кордону в умовах дії воєнного стану та перебування в країнах ЄС на умовах біженства чи тимчасового статусу. Багато людей потребують роз'яснення питання щодо укладення, зміни та розірвання трудового договору в умовах воєнного стану. Враховуючи соціальну спрямованість клінічної роботи, відповідно по усіх цих напрямках надається правова допомога юридичними клініками. Студенти-консультанти та їх керівники активно надають безоплатні юридичні консультації соціально незахищеним верствам населення та іншим потребуючим категоріям громадян.

Отже, **метою** нашого дослідження є аналіз юридичної клінічної допомоги під час дії воєнного стану.

Аналіз досліджень і публікацій з проблеми. Джерельну базу дослідження становлять теоретичні та практичні напрацювання дослідників та практиків клінічної діяльності, як: Савчин М.В., Менджул М.В., Навроцький В.В., які досліджували основи юридичної клінічної практики [8]; Кравчук В.М., яка досліджувала питання функціонування «юридичних клінік» та їх роль у формуванні громадянського суспільства в Україні [14]; напрацювання Галай А.О., Іваніщ Я.В., Стадник В.В. з основ юридичної клінічної практики [12]; дослідження Лоджук М.Т. «Юридичні клініки в Україні: освіта та правова

допомога» [7], Фігель Ю.О. [13] та досвід практиків юридичної клінічної діяльності, як: А.Галай, К.В.Глуценко, О.В.Заброцької, Н.М.Корінної, Р. Романова, Т.Б. Шолкової, В.П. Янишена.

Серед практичних напрацювань слід відмітити активну роботу Асоціації юридичних клінік України. АЮКУ – всеукраїнська громадська організація, діяльність якої спрямована на розвиток юридичної клінічної освіти та розбудову мережі юридичних клінік. Сьогодні дана асоціація об'єднує 56 юридичних клінік України та до діяльності асоціації залучено «понад 2000 викладачів та студентів, які щорічно надають більше 10000 юридичних консультацій, проводять 1000 занять правової просвіти (street law) для 30000 українських підлітків. За роки своєї роботи члени Асоціації адаптували до українських правових та суспільних реалій кращі світові підходи практичного навчання студентів-юристів, правознавців та правової просвіти» [2].

Слід відзначити, що в межах своєї діяльності АЮКУ щороку проводить Національні Олімпіади з консультування клієнтів. «Олімпіада з консультування – це унікальні змагання серед юридичних клінік України, які моделюють процес прийому клієнта в юридичному офісі за участі двох студентів-консультантів (учасників юридичної клініки), які діють як юристи (адвокати, юрисконсультанти, юристи-практики) та клієнта, роль якого виконує запрошений актор [3]. Про оцінку діяльності юридичних клінік відзначає Р. Романов, директор програмної ініціативи «Права людини і правосуддя» Міжнародного фонду «Відродження», який зауважує, що «практика, яку здобуває студент у юридичних клініках, дуже цінна, оскільки допомагає пов'язати теоретичні знання, отримані в університеті з реальним практичним світом» [2]. Отже, як бачимо, актуальність даної теми беззаперечна і має потенціал для подальшого дослідження.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні юридичні клініки є невід'ємним атрибутом майже кожного закладу вищої освіти, де є юридичний факультет. Юридичні клініки мають практико-прикладне значення для навчального процесу, а в сучасних умовах воєнного стану – і

для системи правової допомоги в цілому, для людей, які постраждали від військових дій.

Формування юридичної клінічної освіти розпочато з 1995 року, коли в Україні з'явилися перші юридичні клініки, а на законодавчому рівні діяльність юридичних клінік була закріплена в 2006 році наказом Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Типового положення про юридичну клініку вищого навчального закладу України» [4]. З метою розвитку юридичних клінік був виданий Указ Президента України «Про Національну програму правової освіти населення» [5]. Цей підзаконний акт сприяв поглибленню та систематизації правового регулювання діяльності юридичних клінік. В подальшому, Асоціацією юридичних клінік України були прийняті «Стандарти юридичних клінік України» [6], які посилювали та стандартизували статус юридичних клінік в Україні.

В світі практика надання безкоштовної правової допомоги бідним верствам населення була в усі часи. Проте сам термін «клінічна юридична освіта» з'явився на початку ХХ століття у США. Його поява визначила новий напрямок у сфері юридичної науки. В 70-х роках юридичні клініки в Америці були вже звичною практикою. Акредитовує «клініки» Американська Асоціація юристів. Ця організація розглядає клінічну освіту як один із варіантів отримання студентами знань та практики. Пізніше цей досвід поширився й в інших країнах. В Україні перша юридична клініка з'явилась у 1996 році. Це юридична клініка Pro bono (що в перекладі означає «для добра») Київського національного університету імені Тараса Шевченка [2].

Відповідно до Типового положення про юридичну клініку вищого навчального закладу України [4] юридичні клініки мають функціонувати в усіх навчальних закладах III–IV рівнів акредитації, які здійснюють підготовку фахівців за напрямом «Право», незалежно від форми власності та підпорядкування. Переважно, дані клініки створюються як база для практичного навчання та проведення навчальної практики студентів старших курсів відповідних навчальних закладів. Відповідно, діяльність юридичних клінік здійснюється згідно діючого законодав-

ства, Статуту вищого навчального закладу та інших локальних актів вузу.

Лоджук М.Т. поділяє юридичні клініки «залежно від співвідношення впливу на роботу юридичної клініки кураторів (викладачів, юристів) та студентів виокремлює три відносно різні моделі юридичних клінік з умовними назвами «студентська», «професійна» та «універсальна».

Студентська юридична клініка передбачає більший рівень самостійності студентів під час заснування та безпосередньої роботи, а її характерними рисами є: 1) зацікавленість у роботі такої організації у першу чергу студентів; 2) можливість реалізації повною мірою студентської ініціативи та ентузіазму; 3) достатньо високий рівень професійності студентів старших курсів; 4) можливість самостійного більш гнучкого пошуку фінансування; 5) низький рівень витрат на оплату праці штатних працівників [7].

Серед особливостей діяльності слід врахувати, що «створення професійної юридичної клініки передбачає наявність колективу професійних, оплачуваних кураторів, що працюють в юридичній клініці на постійній основі: читають клінічний курс, ведуть тренінги, здійснюють керівництво і контролюють роботу студентів, а характерними рисами такої клініки є:

- 1) якісно вищий рівень підготовки керівного складу;
- 2) наявність гарантій професійної правової підтримки для студентів-консультантів;
- 3) набагато кращі умови фінансування;
- 4) гарантований «патронат» навчального закладу;
- 5) тісне співробітництво з незалежними організаціями, які безпосередньо зайняті у сфері надання юридичних послуг».

Універсальна юридична клініка є компромісом між першими двома моделями та передбачає збалансування ролі студентів і кураторів у діяльності юридичної клініки, а її характерними рисами є: 1) керівництво здійснюється спільно студентами та викладачами; 2) студенти за певних умов можуть більш самостійно надавати правову допомогу; 3) зберігаються тісні контакти з керівництвом вищого навчального закладу; 4) викладачі у межах своїх повнова-

жень займаються переважно лише допомогою студентам у їх самостійній діяльності [7].

Сьогодні «більшість юридичних клінік в Україні виконують двоєдину функцію – навчають студентів практичним навикам юриста та надають безоплатну (*pro bono*) юридичну допомогу соціально вразливим верствам населення. Тому важливим для клінічної освіти є здобуття навиків практичної діяльності, які б дозволяли студентам визначати фактичну основу юридичної справи, здійснювати правовий аналіз законодавства та судової практики, формулювати правову позицію у справі, володіти навиками представництва у судах, органах державної влади і місцевого самоврядування тощо» [8].

Якщо звернути увагу на діяльність юридичного факультету Національного авіаційного університету (НАУ) – то основними завданнями Юридичної консультації «Юридична клініка» НАУ є надання юридичних послуг, створення бази для проходження студентами навчальної та виробничої практики, забезпечення можливості спілкування студентам із фахівцями – правниками, фахівцями органів юстиції, судових та правоохоронних органів, інших органів. У рамках цих завдань проводяться семінари, тренінги, конференції, надаються практичні консультації по складанню процесуальних документів тощо як на території України, так і за її межами.

До здобутків Юридичної консультації «Юридична клініка» НАУ слід віднести реалізацію проєкту, який має на меті навчання студентів та науково-педагогічних працівників базовим основам медіації, її популяризації, а також налагодження співпраці з медіаційними, правозахисними громадськими організаціями та професійними медіаторами.

Так, 11-12 травня 2022 року Юридична консультація «Юридична клініка» спільно з кафедрою теорії та історії держави і права та здобувачами вищої освіти 2 курсу провели чотири моделі медіації, чим продемонстрували, що медіація може застосовуватися у будь-яких конфліктах (спорах), які виникають у цивільних, сімейних, трудових, господарських, адміністративних правовідносинах, що особливо актуально під час воєнних дій та ін. «Застосовуючи медіацію на практиці, студент отримує навички,

які неможливо отримати під час звичайного консультування клієнта. До позитивних результатів слід віднести, що підготовка та проведення медіації сприяє підвищенню мотивації та взаємної відповідальності, створює середовище, де студенти та викладачі вчать одне в одного, а головне – використовують ці знання у практичній діяльності» [9].

Окремо, слід відзначити інформаційно-культурну роботу факультету та студентів та їх консультантів у рамках діяльності Юридичної консультації «Юридична клініка» НАУ, щодо правил належного поводження з інформацією в мережі Інтернет під час воєнного стану. Студенти – консультанти Юридичної клініки НАУ здійснюють різноманітні інформаційно-освітні заходи, спрямовані на підвищення рівня правової освіченості молоді та підлітків. Так, було проведено роз'яснення зусиллями фахівців клініки про стан правового регулювання правил поведінки в мережі Інтернет під час воєнного стану, ознайомлення з нормами Закону України «Про правовий режим воєнного стану» та інших змін до чинного законодавства в цій сфері.

Значення інформаційно-роз'яснювальної роботи надзвичайно важливе, адже сьогодні «провідні вітчизняні вчені, наукова громадськість мають докласти всіх зусиль до справи державного будівництва, зокрема, до реформування наукової та науково-технічної сфери. Науковій еліті, як ніколи, потрібно відкинути власні інтереси та амбіції заради того, щоб Україна мала майбутнє, так як її економічний розвиток напряму залежить від наукових надбань» [10].

Відповідно, ми погоджуємось із думкою дослідників, що скільки б не говорилося сьогодні про важливість правової освіти, буде не зайвим нагадати про значимість усвідомленої участі особи у громадсько-політичному житті держави, яка неможлива без належного рівня юридичних знань та навиків. Виховання поваги до права, застосування правових знань у сфері професійної діяльності (трудове право), вироблення практичних навиків правильного розв'язання питань особистого характеру (сімейне право), визначення меж правомірної поведінки (адміністративне право та кримінальне право),

підвищенні рівня культури договірних відносин (цивільне право) – все це потребує створення системи викладання основ права [11, с. 159-160], якою є в тому числі й діяльність юридичної клініки.

Висновки. Таким чином можемо стверджувати, що в час надзвичайно великих викликів перед Україною, юридична клінічна робота набуває особливої ваги, так як забезпечує надання безоплатної юридичної допомоги тим, хто цього потребує. Крім того, що юридичні клініки стоять на сторожі захисту прав і свобод громадян, для студентства вони створюють умови для хорошої практики, відкриваючи зовсім нові можливості та нові напрями роботи юриста, які до цього не використовувались. Робота в клініці в умовах воєнного стану дозволяє здобувачам вищої юридичної освіти глибше та ґрунтовніше вивчати новели законодавства та вникати в суть інших юридичних документів. У цьому контексті варто відзначити діяльність на юридичному факультеті НАУ Юридичної консультації «Юридична клініка». Вона є прикладом співпраці кураторів клініки і студентів у сфері юридичної освіти і практики. Подібна співпраця студентів і їх кураторів підвищує рівень уваги і практичного значення юридичної клінічної освіти при юридичних факультетах університетів, у тому числі й на юридичному факультеті НАУ. Залучення студентів до надання юридичної допомоги дає їм можливість для навчання *soft skills* у юридичній практичній площині, посилює практико-прикладне навчання студентів у певних галузях права, вдосконалює навички доступу до правових баз (LexisNexis, HeinOnline, Ліга Закон), забезпечує можливості впровадження дуальної освіти в юридичній освіті. Слід зазначити і практико-прикладний характер клінічної діяльності, адже в межах надання первинної правової допомоги студенти-консультанти допомагають у складанні документів правового характеру, тим самим формуючи свої практичні навички та набуваючи свого першого практичного досвіду. Можемо констатувати, що діяльність Юридичної консультації «Юридична клініка» НАУ свідчить про вагомий внесок студентів і викладачів факультету у сфері правової допомоги населенню у воєнний час

та має практичне, виховно-патріотичне, суспільне і громадське значення.

Література

1. Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України: офіційний веб-сайт. URL: <https://www.minre.gov.ua/news/kilkist-vnutrishno-peremishchenyh-osib-vpo-v-ukrayini-perevyschyla-8-mln-lyudey-zvidky-y-kudy>

2. Юридичні клініки в Україні – 20 років. Міжнародний фонд «Відродження»: офіційний веб-сайт. URL: https://www.irf.ua/yuridichni_kliniki_v_ukraini_20_rokiv/

3. Асоціація юридичних клінік України: офіційний веб-сайт. URL: <https://legalclinics.in.ua/>

4. Про затвердження Типового положення про юридичну клініку вищого навчального закладу України: наказ Міністерства освіти і науки України від 3 серп. 2006 р. № 592. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0956-06#Text>

5. Про Національну програму правової освіти населення: Указ Президента України від 18 жовт. 2001 р. № 992/2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/992/2001#Text>

6. Стандарти юридичних клінік України: прийняті Асоціацією юридичних клінік України 16 лист. 2003 р. URL: <https://academysps.edu.ua/wp-content/uploads/2020/09/Standarti-juridichnih-klinik.pdf>

7. Лоджук М.Т. Юридичні клініки в Україні: освіта та правова допомога: монографія. Одеса: Фенікс, 2015. 328 с. URL: <https://vchys.com.ua/pravo/28540-vidi-iuridichnih-klnk-v-ukrain.html>

8. Савчин М.В., Менджул М.В., Навроцький В.В. Основи юридичної клінічної практики: навч.-метод. посіб. Ужгород, 2007. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/507/1/%D0%9E%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8%20%D1%8E%D1%80%D0%B8%D0%B4%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%BE%D1%97%20%D0%BA%D0%BB%D1%96%D0%BD%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%BE%D1%97%20%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B8.pdf>

9. Застосування медіації у вирішенні конфліктів (спорів). Юридичний факультет Націо-

нального авіаційного університету: офіційний веб-сайт. URL: <http://law.nau.edu.ua/uk/more-news/4156-use-of-mediation-in-resolving-conflicts-disputes>

10. Сопілко І.М., Череватюк В.Б. Тенденції розвитку юридичної науки в XXI столітті. *Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»*. Київ: НАУ, 2014. № 2(31). С. 155-158. DOI: <https://doi.org/10.18372/2307-9061.31.8482>

11. Сопілко І.М., Череватюк В.Б. Правова освіта в університеті: шляхи до вдосконалення. *Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»*. Київ: НАУ, 2013. № 3(28). С. 159-163. DOI: <https://doi.org/10.18372/2307-9061.28.6352>

12. Галай А.О., Іваніщ Я.В., Стаднік В.В. Основи юридичної клінічної практики: навч.-метод. посіб. / за ред. А.О. Галай. Київ: Атіка, 2007. 204 с.

13. Фігель Ю.О. Роль юридичних клінік у формуванні вмінь реалізації права студентами юридичних спеціальностей: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Львів, 2011. 198 с.

14. Кравчук В.М. Роль юридичних клінік у формуванні громадянського суспільства в Україні. *Актуальні проблеми держави і права: збірник наук. праць*. Вип. 52. Одеса: Юридична література, 2010. С. 431-436.

References

1. Ministerstvo z pytan' reintehratsiyi tymchasovo okupovanykh terytoriy Ukrainy: ofitsiyyny veb-sayt. URL: <https://www.minre.gov.ua/news/kilkist-vnutrishno-peremishchenyh-osib-vpo-v-ukrayini-perevyshchyla-8-mln-lyudey-zvidky-y-kudy>

2. Yurydychni kliniky v Ukraini – 20 rokiv. Mizhnarodnyy fond «Vidrodzhennya»: ofitsiyyny veb-sayt. URL: https://www.irf.ua/yuridichni_kliniki_v_ukraini_20_rokiv/

3. Asotsiatsiya yurydychnykh klinik Ukrainy: ofitsiyyny veb-sayt. URL: <https://legalclinics.in.ua/>

4. Pro zatverdzhennya Typovoho polozhennya pro yurydychnu kliniku vyshchoho navchal'noho zakladu Ukrainy: nakaz Ministerstva osvity i

nauky Ukrainy vid 3 serp. 2006 r. № 592. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0956-06#Text>

5. Pro Natsional'nu prohramu pravovoyi osvity naselennya: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 18 zhovt. 2001 r. № 992/2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/992/2001#Text>

6. Standarty yurydychnykh klinik Ukrainy: pryynyati Asotsiatsiyeyu yurydychnykh klinik Ukrainy 16 lyst. 2003 r. URL: <https://academysps.edu.ua/wp-content/uploads/2020/09/Standarti-juridichnih-klinik.pdf>

7. Lodziuk M.T. Yurydychni kliniky v Ukraini: osvita ta pravova dopomoha: monohrafiya. Odesa: Feniks, 2015. 328 s. URL: <https://vchys.com.ua/pravo/28540-vidi-iuridichnih-klnk-v-ukraini.html>

8. Savchyn M.V., Mendzhul M.V., Navrots'kyy V.V. Osnovy yurydychnoyi klinichnoyi praktyky: navch.-metod. posib. Uzhhorod, 2007. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/507/1/%D0%9E%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8%20%D1%8E%D1%80%D0%B8%D0%B4%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%BE%D1%97%20%D0%BA%D0%BB%D1%96%D0%BD%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%BE%D1%97%20%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B8.pdf>

9. Zastosuvannya mediatsiyi u vyrishenni konfliktiv (sporiv). Yurydychnyy fakul'tet Natsional'noho aviatsiynoho universytetu: ofitsiyyny veb-sayt. URL: <http://law.nau.edu.ua/uk/more-news/4156-use-of-mediation-in-resolving-conflicts-disputes>

10. Sopilko I.M., Cherevatyuk V.B. Tendentsiyi rozvytku yurydychnoyi nauky v KHKHI stolitti. Naukovi pratsi Natsional'noho aviatsiynoho universytetu. Seriya: Yurydychnyy visnyk «Povitryane i kosmichne prav». Kyiv: NAU, 2014. № 2(31). S. 155-158. DOI: <https://doi.org/10.18372/2307-9061.31.8482>

11. Sopilko I.M., Cherevatyuk V.B. Pravova osvita v universyteti: shlyakhy do vdoskonalennya. Naukovi pratsi Natsional'noho aviatsiynoho universytetu. Seriya: Yurydychnyy visnyk «Povitryane i kosmichne prav». Kyiv: NAU, 2013. № 3(28). S. 159-163. DOI: <https://doi.org/10.18372/2307-9061.28.6352>

12. Halay A.O., Ivanishch Ya.V., Stadnik V.V. *Osnovy yurydychnoyi klinichnoyi praktyky: navch.-metod. posib. / za red. A.O. Halaya*. Kyiv: Atika, 2007. 204 s.

13. Fihel' Yu.O. Rol' yurydychnykh klinik u formuvanni vmin' realizatsiyi prava studentamy

yurydychnykh spetsial'nostey: dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.01. L'viv, 2011. 198 s.

14. Kravchuk V.M. Rol' yurydychnykh klinik u formuvanni hromadyans'koho suspil'stva v Ukraini. Aktual'ni problemy derzhavy i prava: zbirnyk nauk. prats'. Vyp. 52. Odesa: Yurydychna literatura, 2010. S. 431-436.

Iryna Bohatiuk

ACTIVITIES OF LEGAL CLINICS UNDER MARTIAL LAW

National Aviation University

Liubomyra Huzara Avenue, 1, 03680, Kyiv, Ukraine

E-mail: iryna.bohatiuk@npp.nau.edu.ua

Purpose: to investigate the peculiarities of the activity of legal clinics under martial law. **Research methods:** cognitive-analytical, comparative-legal analysis, objective truth, etc. These methods make it possible to follow the dynamics of the creation of legal clinics, their types, the specifics of their activities at the current stage during martial law. **Results:** the peculiarities of the formation of legal clinics in the world and in Ukraine were analyzed, the activity of the Legal Consultation «Legal Clinic» of the National Aviation University (NAU) was highlighted in the system of clinical activity, the importance of mediation and informational and cultural activities of the legal clinic with the participation of students and consulting teachers was emphasized, focused attention to the importance of clinical education for the formation of future specialists in the field of law. **Discussion:** it was noted that there are a large number of internally displaced persons in Ukraine as a result of the military invasion, who need legal assistance in the matter of obtaining the status of IDPs, fixing the damages caused as a result of the loss of property, providing assistance to people with disabilities, pensioners and other vulnerable categories of Ukrainian citizens. Issues and clarifications regarding crossing the state border during martial law and staying in EU countries under the conditions of refugee or temporary status deserve special attention.

The author noted that there is an urgent need for clarifications regarding the conclusion, changes and termination of an employment contract under martial law. Accordingly, legal clinics that provide legal assistance in the period of military challenges to the specified categories of persons perform extremely important work for people, the state and society.

Key words: legal clinic; Association of Legal Clinics of Ukraine; National Olympiads in consulting clients; legal consultation «Legal Clinic» of NAU; student legal clinic; professional legal clinic; universal legal clinic.

Стаття надійшла до редакції 31.08.2022